

נוביני קרקובסקיה **Nowiny Krakowskie**

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
 Związek Krakowian w Izraelu
 Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס : לילי הבר
 ת.ד. 17209 תל אביב 6117102

cracowassociation@gmail.com

טלפון : 09-9579540, פקס : 054-4436366

<http://cracowassociation.blogspot.co.il/>
www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 119 ינואר 2017 טבת תשע"ז

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

תערוכה חדשה במוזיאון היהודי בקרקוב

בבית הכנסת הישן בקרקוב נפתחה, בדצמבר, תערוכה חדשה. "גיבור" התערוכה הוא - בית הכנסת הישן עצמו, אשר מיום הקמתו, במחצית המאה ה-15, ועד לפרוץ מלחמת העולם השנייה, מילא ברציפות תפקיד של בית הכנסת של הקהילה היהודית בקרקוב.

במלחמת העולם השנייה הפסיק לשמש ככזה, ואחרי המלחמה היה למוזיאון האוצר את ההיסטוריה והתרבות של החיים היהודיים בעיר.

התערוכה מתועדת בקטלוג מפואר, הכולל מידע רב על הקמת הבנין, ההיסטוריה שלו, הארכיטקטורה, תפקידו הקהילתי, הרבנים ששימשו במקום, החזנים ועוד.

התערוכה תהיה פתוחה עד חודש נובמבר 2017.

אתר אינטרנט

ארגון יוצאי קרקוב בישראל פתח אתר אינטרנט בכתובת cracow.org.il.

באתר מידע רב על קרקוב היהודית שלפני המלחמה כולל מידע על מוסדות וארגונים, ספורט ותנועות נוער, בתי כנסת, בתי ספר ובתי עלמין ; מידע על קרקוב הכבושה בשנים 1945-1939 כולל תקופת הגטו והחיים במחנה הריכוז פלשוב.

האתר כולל מידע על אישים שפעלו בקרקוב, סיפורי חיים וזכרונות של ילידי העיר, עדויות שנמסרו על ידי יוצאי קרקוב, ספרים שנכתבו על קהילת יהודי קרקוב הן על ידי היסטוריונים והן על ידי ילידי העיר וסרטונים המתעדים את חיי הקהילה לפני הכיבוש.

בנוסף כללנו גם סיפורי אגדות המיוחדים לקרקוב, מידע על רבנים, חזנים והתפילה, וכמובן גם מידע על קרקוב היהודית היום.

כל הבטאונים שהופקו על ידינו, משנת 2004 ועד היום, סה"כ כ-120 גליונות, הועלו אף הם לאתר האינטרנט.

חיפוש מידע באתר נעשה הן באמצעות תיבת חיפוש באתר והן באמצעות חיפוש חיצוני בגוגל.

מי שכתב זכרונות, ואלה טרם פורסמו באתר או שיש לו מידע אחר על החיים היהודיים בקרקוב, שעשוי לעניין את חברי הקהילה ואחרים, מתבקש להעביר אלינו. אנחנו נמשיך לפרסם ובכך נעשיר את המידע.

דמי חבר לשנת 2017

שנת כספים חדשה החלה, ואנחנו מבקשים כי תקדימו לשלם את דמי החבר השנתיים לארגון. ללא תשלומי דמי החבר לא נוכל להמשיך בפעילות שוטפת.

דמי החבר הם **רק 150 ש"ח** לשנה (מחיר של 3 כרטיסים לסרט, בלי פופקורן). גם מי שמקבל את העלון במייל, ולא באמצעות דואר ישראל, מתבקש לשלם.

המחאות נא לשלוח לארגון, לת.ד. 17209 תל אביב או באמצעות העברה בנקאית לחשבון הארגון בבנק איגוד (13) סניף הסדנאות הרצליה (079) חשבון 2167/89.

בשנת 1921 ראה אור בקרקוב העתון "המצפה" ובגליון ב', מה-7 בינואר, נכתב שדמי החתימה לשנה בפולין הם 400 מרק פולני (כמה זה בשקלים חדשים?). כאז, כמעט 100 שנה, עדיין לא נולד ה"קסם" שיאפשר פעילות ללא הכנסות.

המצפה

דמי חתימה לשנה כפולין 400 מ"ס.
 כרבע 100, מחיר גליון בודד 10 מ"ס. בודד
 עם "המראה הקטן" מחירו 750 מ"ס לשנה.
 190 מ"ס לרבע. מחיר שני הגליונות יחד
 לאחרים 18 מ"ס. מחיר הקהלים לכר, לשנה
 350 מ"ס. לרבע 90, גליון בודד 8 מ"ס.
 מחיר גליונות 30 מ"ס בעד שורה
 סתה או מקום. מחיר כרית מ"ס או
 חריצת איורסין 60 מ"ס.

Kraków, dnia 7 stycznia 1921.
גליון ב'.
כ"א תשרי תרע"א

הכתובת היתה על הקיר

בלבוב היו כבר רבים מבני משפחתי ביניהם הורי אבי והדודים עם ילדיהם. 4 דורות הושמדו באכזריות במחנות המוות. איש לא שרד. בדצמבר 1939 הגיעה אלינו הידיעה כי אבא וקרול עברו עם צבא פולין את הגבול לרומניה, ושם הוסגרו במחנה קצינים לשבויי מלחמה, שהועברו אחר כך לגרמניה.

לבוב, אפריל 1940: לפנות בוקר דפיקות עזות על הדלת. חיילים רוסיים. כל המשפחה שלנו, 8 נפשות, הועמסו על רכבת המיועדת לבהמות והובלנו מזרחה. אחרי כעשרה ימים הגענו למריסקיה, רפובליקה על שפת נהר הוולגה, כ-600 ק"מ מזרחה ממוסקווא, ומשם במשאיות, כשלושים ק"מ צפונה, למחנה עונשין ביער עבות. לא היתה שם שמירה ולא גדרות אך לא היה לאן לברוח.

כאן היינו עד אוקטובר 1941. תושבי המקום, שבט עם פנים שטוחות, עיניים מלוכסנות, דוברי שפה שלא דומה לשפה אירופאית, ככל הנראה שייכים לקבוצת עמים מונגוליים. כדי לשרוד היינו חייבים להסתגל לתנאים, וללמוד את דרך חייהם של המקומיים. בבקתות העץ בהן שוכנו היו תנורים ענקיים להסקה בעצים. על הקירות טיילו קרציות צהובות – שורות, שורות כמו חיילים (משמידים אותן באמצעות מים רותחים אותם שופכים על הקירות). למדתי לעבוד עם גרזן, משור, מגל, לשאוב מים מבאר או להביא מים מהנחל בדליים, לנעול קבקים מקני סוף הנקשרים על סמרטוטים לרגליים. לא התלוננתי. האמנתי שזאת הרפתקה חולפת.

כדי לקבל אוכל בסיסי היה חייב לפחות אחד מבני המשפחה לעבוד ביער. אנחנו היינו חמישה, ואני היחידה שמוסגלת לעבודה פיזית, וכך יצאתי לעבוד ביער.

ברית המועצות על שפת נהר וולגה, אוקטובר 1941-ינואר 1946: באוקטובר 1941 שוחררנו מהמחנה ביער והדרך היחידה לצאת מהמקום היתה באמצעות שייט על הוולגה. הלכתי 30 ק"מ ברגל עד שהגעתי לכפר על שפת הוולגה. שכרתי חדר גדול בבית עץ עבור משפחתנו שמנתה 8 אנשים, ומצאתי נהג שעבור שוחד היה מוכן להביא את בני משפחתי למקום. ימים אחדים אחר כך התחילו ימי החורף. קרה. סבי חלה בדלקת ראות ונפטר. הוא היה יהודי מאמין אך לא היה בסביבה בית קברות יהודי וכך קברנו אותו בבית קברות כפרי נוצרי. כעבור שנה קברנו לידו את אשתו, סבתי, ויצרנו בבית הקברות פינה לקברים יהודיים עם מצבות עץ שמגן דוד חרות עליהן.

אירנה וקס

הורי ואני, בת יחידה, גרנו ברובע אלגנטי של קרקוב, שבו גרו בעיקר פולנים. בכל התעודות שלי כתוב ליד הפרטים האישיים: דת משה. אני חשבתי שכך צריך להיות. בקרקוב בשנות השלושים של המאה העשרים, עיר של כרבע מיליון תושבים, היו כעשרה בתי ספר תיכוניים ממשלתיים לבנים ורק בית ספר אחד לבנות. אז החלו בבניית בית ספר יוקרתי חדש לבנות, עם אולמות ספורט והרצאות, מעבדות ומגרשי ספורט, אך יהודיות כמעט ולא התקבלו לבית הספר.

אבי, שהיה מהנדס בניין והשתתף בבניית הגימנסיה, דיבר עם המנהלת והראה לה את תעודותי, וכך התקבלתי. היינו רק שתי יהודיות בכיתה. בכיתות הנמוכות לא הרגשתי אפליה והיחסים היו טובים. בפעם הראשונה שהושפתי על רקע דת היה בכתה ח' או ט', ומעשה שהיה כך היה: אחרי אימון בוקר של סקי באחוזה של בית הספר, שאלה המחנכות: מי התלמידה הטובה ביותר בסקי. מיד הצביעו עלי, אך המורה שאלה שנית: "אבל מי משלנו?". לא הבנתי את משמעות של השאלה, ורק אחרי זמן מה למדתי שאני אזרחית סוג ב'. נטע זר.

עם השנים האנטישמיות התגברה, אם כי עד 1939 לא חשתי בהשפלה שמכוונת ישירו כלפי. באותה שנה למדתי כבר בכיתה י"ב. לצידו ישבה גויה סתומה שלה הייתי אמורה לעזור בלימודים. היה בוחן בפולנית והגויה העתיקה ממני, כמו תמיד, מילה במילה. התוצאה: הגויה קיבלה ציון 10 ואני – 0. בפני כל הכיתה אמרה המורה: "לא יתכן שפולניה העתיקה מיהודיה. רק ההיפך. ולכן היהודיה מקבלת בלתי מספיק." נקמתי היתה שיותר לא עזרתי לאותה גויה, היא נכשלה בבחינת הבגרות במתמטיקה, ואני לא החלפתי עמה מילה עד לסוף הלימודים.

כחודש לאחר סיום הבחינות, ביולי 1939, פניתי, בצורך תעודותי המצוינות, לאוניברסיטה. התשובה שקיבלתי היתה: "העלמה מתבקשת להביא תעודת התנצרות ואז תתקבל לכל פקולטה שתרצה".

בחודש אוגוסט 1939 גוייסו לשרות אבי יוסף ודודי קרול, שניהם קצינים בצבא הפולני, ואילו הסבים, אמי ואני עברנו לירוסלב שבמזרח, אל מקום מגוריהם של הורי אבי. לקחנו עמנו כמה מזוודות ומסמכים, והיינו בטוחים שהמלחמה תסתיים עד מהרה. כך יצאנו ל-6 שנות נדודים.

ירוסלב, 1 בספטמבר 1939: טנקים גרמנים עברו את גבול פולין והתקדמו במהירות. הפגזות. בריחה למקלטים. אחרי כמה ימים ברחנו כולנו מזרחה, ללבוב.

רחוב ברק יוסלביץ' בקז'ימייז' על שם מי?

ונפל בשבי האוסטרים, ומשם הגיע לגליציה. כאן התחבר אל הגנרל דומברובסקי שנלחם במסגרת הצבא הצרפתי במלחמות נפוליאון ויוסלביץ' הצטיין בקרבות וזכה לעיטורים גבוהים.

ב-5 במאי 1809, בקרב בין הפולנים והאוסטרים ליד העיר קוצק, נפגע ברק ומת.

קושצ'יושקו. ברק יוסלביץ' ויוסף אהרונביץ' פנו אל קושצ'יושקו בבקשה להקים גדוד פרשים יהודי. ואכן, בספטמבר 1794 הוקם הגדוד שאליו התנדבו חמש מאות יהודים, ובאשם עמד יוסלביץ'.

הגדוד השתתף בהגנת פרבר פרגה בוורשה אך המרידה דוכאה, גדודו של יוסלביץ' הושמד, והאחרון נמלט

הרחוב המתחיל ברחוב בז'וזובה ונמשך עד רחוב סטרובישלנה נקרא, החל משנת 1890, רחוב ברק יוסלביץ'.

ברק (בער) יוסלביץ' נולד למשפחה יהודית במחוז קובנה בתקופת האיחוד הפולני-ליטאי. בשנת 1793 חולקה פולין בין המעצמות פרוסיה, רוסיה ואוסטריה, ושנה לאחר מכן פרץ מרד בראשותו של תדאוש

על הגדר של בית הקברות ברחוב מיודובה

חובתה בלי לדעת כי תוך זמן קצר יבוצע גירוש היהודים מקרקוב, ובעקבות הגירוש יבוא האיסור להשתמש בבית הקברות ברחוב מיודובה.

...ליהודים הותר להשתמש אך ורק בבית הקברות בפלשוב, ברחוב אברהם 3. באופן יוצא מן הכלל הותר לקברן הראשי, 'פיני קאזע' לאדנר, להשאר בדירתו שבשטח בית הקברות, מחוץ לגטו. לאדנר נשאר עוד זמן רב בשטח בית הקברות, גם לאחר חיסול הגטו. נדמה היה כי הגרמנים שכחו אותו. אבל זה רק היה נדמה. כי ביום אחד, בזמן שהותנו במחנה פלשוב, ראינו את הגרמנים מובילים ל"גבעה" את הסמל והמדריך החי של בית העלמין ברחוב מיודובה, את פנחס לדאנר, עם שני נכדיו הקטנים...דווקא עתה היה נחוץ לנו האדם שידע לזהות את המצבות שהורידו הגרמנים מבית הקברות והיו מוכרים אותן לקבלנים ולסתתנים הפולנים. לאדנר ידע בדיוק לאן שייכת כל מצבה ומצבה...

בתשעה באב, 19 ביולי 1945, ביקרתי את בית העלמין בקרקוב, וראיתי כי בצידי הדרכים בבית הקברות מונחות רק המצבות הדלות והזולות. את המצבות היקרות מן האבנים השחורות של הגזית השבדית, או מן האבנים האפורות של הגזית הציכית, שדדו כבר מזמן. ושדד כל מי שרק היה יכול. שדד משרד הבניה של הממונה על משטרת ה-א.ו.ד. – ודאי לריצוף חדרי כניסה לבתי ספר; שדד אוברפירר שרנר שהיה שממונה על העניינים היהודים בגסטפו – שהיה מחזיק שומר מיוחד בבית הקברות היהודי והיה מוכר, כמעט חנים, את המצבות היקרות ביותר לקבלנים פולנים...

יעקב שטנדיג, מתוך: "פלאשוב"

בשואה נהרסו מצבות רבות בבית העלמין היהודי שברחוב מיודובה, וכך גם כל המצבות בבתי הקברות היהודים בפלשוב. לאחר המלחמה הובאו שרידי המצבות שנמצאו ברחבי העיר אל בית העלמין במיודובה, והוצבו כגדר סביב המקום.

"...לבית העלמין שברחוב מיודובה, שהיה קיים מאז 1800, היתה עד לשנת 1940 גדר עץ רעועה ורקובה בין עמודי לבנים, מצד בית המטבחים והאוווייה. תמוה שוועד הקהילה היהודית, שעסק בעיקר בענייני בתי קברות, בית מטבחים והרבנות, והשאיר את יתר צרכי הקהילה לארגונים שונים וליוזמה פרטית, לא גילה יוזמה מספקת ולא דאג להוצאה קטנה יחסית, שהיתה דרושה כדי להפריד בגדר בטוחה את בית העלמין מבית המטבחים. סביבת בית המטבחים היתה מקום מפגש של העולם התחתון, ולא פעם היו פורצים צעירים את הלוחות של הגדר הרעועה, נכנסים פנימה לבית הקברות, ומטמאים אותו.

והדבר תמוה עוד יותר, מאחר שהחומר הדרוש לבניית גדר אבן היה מצוי במקום. רק כשהרבה להתלונן שומר בית הקברות והקברן הראשי, פנחס. לאדנר, המכונה 'פיני קאזע', כי צעירים נכנסים, לאור היום, דרך הפרצות בגדר מבית המטבחים, מנתצים מצבות ומטמאים את בית הקברות, החליט ועד הקהילה, בראשותו של פרופ' ביברשטיין, כי הגיע הזמן להקים גדר אבן במקום גדר העץ.

ועד הקהילה הטיל את העבודה עלי ועל המהנדס שיודמאק, ואנו ביצענו את המלאכה במסגרת פנימית ובכוחות עצמיים. כאמור, האבן היתה במקום. לאדנר, וגם קודמיו, היו מבצעים מזמן למזן 'טיהורים', כלומר, מסלקים הצידה את המצבות הישנות והסדוקות, שלא היה עליהן עוד זכר של כתב, והיו טומנים את האבנים האלה בתוך האדמה. כך הצטברו במשך הזמן הרבה אבנים.

קנינו חול, סיד ומלט, ואת ביצוע העבודה מסרו לקבלן "ארי", בתנאי שיקבל לעבודה עשרה נערים יהודים כעוזרים. היתה לנו בזה מטרה כפולה: ראשית, רצינו כי הוצאת האבנים תעשה בידיים יהודיות; ושנית, רצינו להפנות נערים יהודים למקצועות הבנאות. תוך זמן קצר הושלמה העבודה והוקמה גדר בעובי של חצי מטר, בגובה של כשנים וחצי מטר ובאורך של 81 מטרים. את הגדר כיסינו בפלטות בטון עם שברי זכוכית בולטים מלמעלה...

קבלת המלאכה שנשלמה, והקדשת החומה הבנויה, נערכה על ידי משלחת של ועד הקהילה, בראשותו של פרדיננד שנקר. הבינונו כי דווקא עכשיו, בשעה שחינו תלויים מנגד, חובה עלינו להבטיח את שלמותו ונקיונו של בית העלמין. הקהילה מילאה את

מרדכי באנק ומרדכי גבירטיג

לא הייתי מסוגל להביט בלהבות המשתוללות בארץ מבלי ללוות אותן בלייטמוטיב יידישאי, השייך להתחייבותי שאף פעם לא אשכח את הנפשות שפרשו עליי חסות ודאגו לי בתום מלחמת העולם השנייה.

עמדתי אז על במת בית היתומים היהודי שלנו בקרקוב, יחד עם קבוצת חבריי, נערים ונערות. לבושי שחורים, היינו מביאים לדמעות את הקהל שהוזמן להופעות שלנו, ברובו ניצולי שואה ומשפחותיהם, כאשר שרנו לפניו ביידיש את השיר "סיברענט" ("שרפה"), אשר נכתב בעקבות פוגרום שטרף עיירה קטנה בפולין.

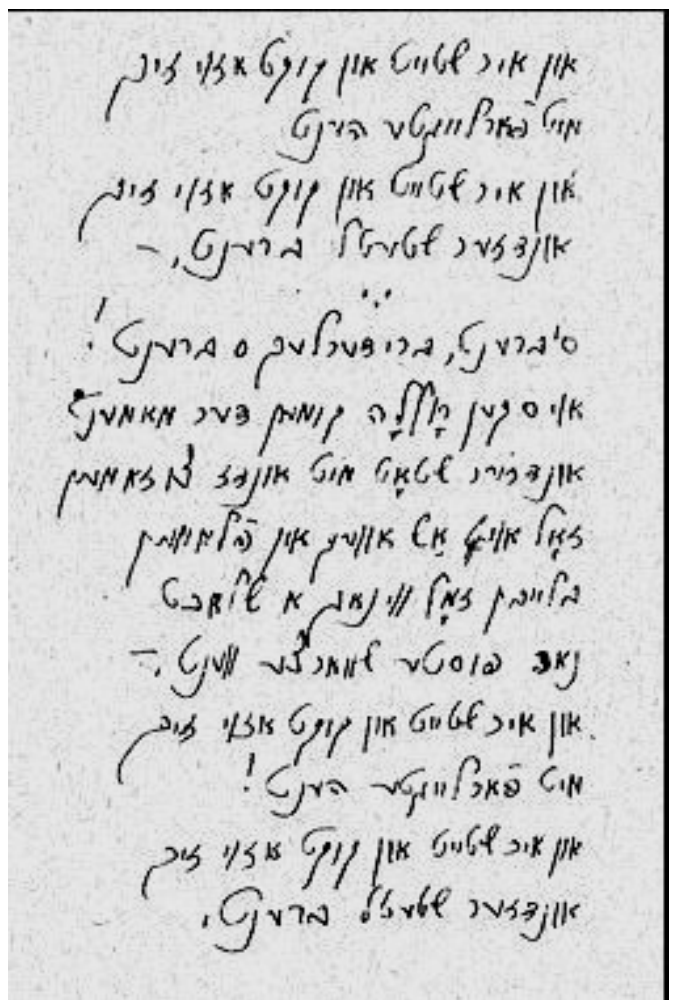
גם אנו, הזמרים הצעירים של המקהלה, היינו על סף בכי, ובגרונות שנוקים ניסינו לבצע את קולות הרקע שליוו את מרדכי אינגן באנק, אשר הקים את מקהלת בית היתומים וניצח עליה, ובזכותו היא התפרסמה בקרקוב. באנק, רזה באופן על-טבעי, אף הוא לבוש שחורים, עמד איתנו על הבמה ושר סולו על העיירה הבווערת, ועל אלה העומדים מנגד במצפון אדיש.

שֵׁרָפָה, אַחִים, שֵׁרָפָה!

*עִירָתֵנוּ בּוֹעֶרֶה כָּלָה,
כָּה רֹחוֹת שְׁחֹרוֹת יִסְעֶרוּ*

האלטר-אגו של איינשטיין

כעבור עשרות שנים הבנתי שקולו כובש הנפשות של אריק איינשטיין מזכיר לי את קולו של מרדכי אינגן באנק. קולו

של איינשטיין הצבר הוא לגבי האלטר-אגו של קולו של באנק הגלותי, עם כל הרגשות והמטענים המלווים כהד בלתי נשמע את קולם המיוחד כל כך. התחלתי להבין שבגלל באנק, ניצול שואה שנפטר ממחלת ריאות שהטביעו בו המחנות, ובגלל קולו, המצלצל עדיין בזיכרוני כאילו מגיע מפלנטה אחרת – השירים של איינשטיין לא מפסיקים לדבר אלי. כי משניהם שופעים אותם כוחות מטפיזיים שיש באמנות.

יהודי מזוקק

היה משהו דמוני בהופעתו של באנק. הוא נראה כיהודי הלכות מצויורי השטייטל של מארק שאגאל, כמו תמצית כל היהודים, ועל כן, בהיותו על הבמה, הוסיף באנק לשורות של גבירטיג הילה אִיִּוִּבִּית. ואנו, ששרנו את הרקע המוסיקלי מאחוריו, נראינו כמו להקת ציפורים שחורות, חיוורות פנים, שכנפיהן נחרכו מהאש.

כאשר נחת עלינו היום שבו אנו, דיירי בית היתומים היהודי בקרקוב, התבשרנו שמרדכי אינגן באנק איננו עוד, נפגענו קשות. מילא שהמקהלה שלנו התפרקה בלעדיו, כי לא הסכמנו לעבוד עם אף אחד אחר, אלא שעקב מותו הפתאומי הרגשנו דרעק, כאילו איבדנו שוב את ההורים שאהבנו.

לשווא ניסה מנהל בית היתומים, סֶבֶרִין גוֹסְטִינְסְקִי, אשר עבר את המלחמה ברוסיה, להחזיר אותנו לימים כתיקונם, אל שולחנות הפינג-פונג, אל לוח השחמט, אל מגרש הכדורגל. סירבנו להינחם על לכתו של באנק.

המנהל גוסטינסקי, שקינא במקצת בהערצתנו לאינגן באנק, לכישורו ולסגנון החיים שלו, השמיע הערה על המנוח שלא הייתה לרוחי. "ידעתי שהוא ימות", אמר. "הרי זמרי נפש כאלו לא מאריכים ימים. יותר מדי תעצומות הם משקיעים על הבמה. זה לא יכול להיגמר טוב".

הזיכרון הוא כמו סנה: בוער, אך לא אופל

בקטע שלי בשיר "סיברענט" שרתי עם המקהלה את סוף הפזמון החוזר, את "אונדזער שטעטל ברענט", כאשר השטייטל בוער, מנסה לא לזייף וגם לא להישבר. שהרי למשמע מילים אלה חשבתי על האש הגרמנית ששרפה לי את אבא, ועל גטו ורשה שבער בצד השני של חומותיו, והרחובות בצד הארי של ורשה, שבו מצאתי מחסה לאחר שהצלחתי לברוח מהגטו לקראת סוף שנת 1942, לפקודתו של אבא.

בין אם ארצה ובין לאו, נותרה בזיכרוני הרוח הלוהטת שהייתה נושאת עימה מהחלק היהודי של ורשה, הגוסס באש, פיסות נייר שרופות, אשר יחד עם האפר שנשר מהשמיים כיסו במרבד כהה את גגות הבתים, המרפסות והמדרכות בצד הארי של ורשה. לפעמים איזה גוי מקומי, צייד יהודים חובב או סתם עובר אורח סקרן, היה מתכופף ומרים מהמדרכה חתיכת נייר שרופה כזו שהתעופפה מהגטו – פיסת עיתון, דף של ספר או מכתב – וניסה לקרוא מה כתוב בה, לפני שהשליך אותה והמשיך בדרכו.

(המשך בעמוד הבא)

מרדכי באנק ומרדכי גבירטיג (המשך)

שְׂרָפָה, אַחִים, שְׂרָפָה!
רק בְּיָדְכֶם בְּלֶבֶד הִיא הַעֲזָרָה.
חֵישׁ הוֹשִׁיטוּ יָד אוֹהֶבֶת
וְהַצִּילוּ מֵהַמָּוֶת,
בְּדַמְכֶם כִּבּוּ שְׁלֵהֶבֶת,
חֵישׁ כִּבּוּ בְּדָם.

"כשאני שר איתכם 'ס'ברענט', אני חושב על גבירטיג ועל זעקת ה'הצילו' שלו המוסתרת בחרוזים", גילה לנו באנק במהלך חזרה של מקהלת בית היתומים, וביקש את סליחתנו על כך שהוא מחזיר אותנו לימים הנוראים ששרדנו. "כשאתם על הבמה, נסו גם אתם לחשוב על האיש הפשוט הזה, אשר יד שיצאה מהשמיים הובילה את ידו כאשר הוא כתב את 'ס'ברענט', אין לי ספק בכך. בזמן שאתם שרים חשבו גם על גורל עמנו", פנה אלינו באנק, ושוב ביקש מאיתנו סליחה.

הנביא מרדכי

לפני שמרדכי איגנץ באנק התחיל ללמד אותנו לזמר את "ס'ברענט", הוא הסביר שהשיר נכתב עוד לפני מלחמת העולם השנייה, כמה שנים לפני שהיא פרצה, על ידי יהודי פשוט בשם מרדכי גבירטיג, לא משורר ולא מלחין אלא נגר במקצועו.

גבירטיג כתב את המילים והלחן בעקבות פוגרום בעיירה פולנית קטנה, פְּשִׁיטִיק, שם זוג יהודים מבוגרים, חיה ויוסק'ה מינקובסקי, שילמו בחייהם כאשר המון נוצרי שטוף אנטישמיות פרץ מהכנסיות אל רחובות העיירה, ובאמוק פתאומי החל להכות ולפצוע את השכנים היהודים, לשרוף את חנויותיהם ובתיהם, ואף רדף את הנמלטים המעטים.

קינה שהפכה להתרעה

"ס'ברענט" התקבל מיד כיצירה המקוננת על הפורענות רבת-הזדורות – רדיפות רצחניות, שרפת רכוש והשפלות – שחווי היהודים הפולנים עוד לפני השואה, הסביר לנו באנק. אך בהמשך קרה שהשיר נשמע בגטאות ובמחנות המוות, כאילו נכתב על רצח ששת המיליונים, ולא על פוגרום פרובינציאלי חמים-מוח בעיירה קטנה. פוגרום זה התרחש לפני המבול האמיתי, לפני הרצח הקר והשיטתי שמימשו הגרמנים על אדמת פולין. או-אז קיבל השיר משמעות מפלצתית, אפוקליפטית, שנכנסה להיסטוריה של האנושות בשם "שואה".

ניבא את גורל עצמו

גבירטיג הואשם בזמנו בפאתוס, בהגזמה ובפגיעה בסנטימנטים המשותפים לשני העמים – לא רק על ידי הפולנים אלא גם על ידי אינטלקטואלים יהודים. אותם יהודים משכילים יפי נפש ראו אז באנטישמיות רק תופעת פולקלור, ועיקמו את האף לנוכח שירו הבלתי מעודן של גבירטיג – עד המהפך, שבו הנגר היהודי מקרקוב התגלה כאמן שירה לוחמת, אשר חזה לפני כולם את הרציחה ההמונית של היהודים, ואולי אף ניבא את שרפת גופותיהם, וידע להעביר את המסר הזועם שלו. על כן היה משהו עמוק, סמלי וטרגי במותו של מרדכי גבירטיג עצמו, שיחד עם יהודי עירו הרבים נרצח על ידי הגרמנים ביוני 1942, בכיכר השילוחים בגטו קרקוב, בפודגוז'ה.

נחה עליו זרוע אלוהים

וְאַתֶּם חוֹבְקִים יָדִים
בְּלִי הוֹשִׁיט עֲזָרָה,
בְּלִי כְּבוֹת אֶת אֵשׁ הַלֶּהֶב,
אֵשׁ הַעֲזָרָה.

אחר כך הגיעה ידוֹבֵנָה

מרדכי איגנץ באנק עזב אותנו עשרות שנים לפני שהתגלה טבח היהודים בעיירה יְדוּבֵנָה בשנת 1942, שהאחראים לו היו התושבים הפולנים עצמם – ולא הגרמנים. התברר כי הקתולים בעיירה זו סגרו כמה מאות משכניהם היהודים באסס עץ ושרפו אותם חיים, כאילו פעלו לפי תסריט "ס'ברענט".

איגנץ באנק ז"ל גם לא היה לפני שנה בעיר ורוצלב שבפולין, כאשר בהפגנה לאומנית אנטישמית נשרפה בובה של יהודי חרדי. המקרה המביך משכנע, בהיסק לוגי, כי שירו של גבירטיג רלוונטי עדיין, ומקשר בין פולין האנטישמית של לפני מלחמת העולם השנייה, בין פולין בתקופת הכיבוש הגרמני האלים, בין פולין הקומוניסטית שגירשה את יהודיה שורדי השואה ואת ילדיהם, ובין פולין הנאורה כביכול של ימינו, אשר גם בה חיה וקיימת עדיין שנאת יהודים פתולוגית.

ניצל מהשואה ומגוגל

אל תחפשו את מרדכי איגנץ באנק בוויקיפדיה או ב"יד ושם". דמותו עלתה בלהבות הקרות של הנשייה. עֲקֹבוּתֶיךָ לֹא נִשְׁאַרְוּ, הִיא עוֹלָה בְּאֵשׁ.

אדוורד אטלר

ושאלה: האם מישהו הכיר את מרדכי איגנץ באנק? האם נותרו בני משפחתו?

עתון על המשמר מה-11 במרץ 1946 מדווח ש: "סניף הוועד המרכזי בקרקוב הוציא לאור ספר שירים של גבירטיג, בשם "האש". גבירטיג היה מחברתם של שירים רבים שהושרו בפי הפרטיזנים היהודים. הוא נרצח על ידי הנאצים ב-4 ביוני 1942, בזמן שילוח היהודים מגטו קרקוב"

שִׁירֵי „אֵשׁ” – סִנִּיף הוועד היהודי
המרכזי בקראקוב הוציא לאור ספר
שירים של גבירטיג, בשם „אש”.
גבירטיג היה מחברם של שירים רבים
שהושרו בפי הפארטיזנים היהודים.
הוא נרצח על-ידי הנאצים ב-4 ביוני
1942, בזמן שילוח היהודים מגטו
קראקוב (פאט)

אדית כ"ץ ז"ל (1927-2106)

זה הדבר הכי טוב". את מאד אהבת את כולנו ואנחנו מאד אהבנו אותך.

בהגיעך לארץ, לאחר שעברת את השואה והתאוששת חלקית, חיפשת את החיים הטובים, למרות כל הקשיים. "לנשוח את החיים ככל שניתן" היה המוטו.

השנים חלפו ואת ודב בעלך ניסיתם לפצות על שנלקח מכם בצעירותכם. בהבנה שצריך להנות מכל רגע. ראיתם עולם, הרבה יותר מכל הטיילים של דורנו.

השיקום בשילוב המדהים של שרידות, משפחה ולחיות את החיים, התאפשר בשל ההפרדה וההבנה שחייבים להמשיך למרות הכל. כתבת "היה לי רצון אדיר להשתחרר מכל זכרונות העבר, לחסום הכל במגירה אטומה היטב ולהתחיל פרק חדש בחיי – בדרך אחרת ושונה לגמרי". והצלחת.

לחיות את החיים היה הנקמה שלך בכל אלו שניסו לחסלך והפכו אותך, לעולם, למספר A 26192. המספר שהפך להיות חלק בלתי נפרד ממך. להבדיל מרבים שהתביישו בקעקוע, חשפת אותו בגאווה כהוכחה "אני פה ושרדתי למרות הכל", ובעיקר כאשר נפגשת עם מבקרים גרמניים רשמיים. לדידך, החיים הם הנצחון שלך.

שני גברים אהבת בחיך ואת שניהם אבדת, את אביך שנרצח ע"י הנאצים ואת בעלך, שנפטר בשל מחלה. לא שכחת, אך המשכת. שניהם תמיד היו ברקע וליוו אותך בדרכך, בעיקר בימים הקשים. זכרונות אלו חזקו והכאיבו במקביל. כתבת – "געגועי לאבא גרמו לי לכאב פיזי שלא יכולתי להתגבר עליו או להשתחרר ממנו, כאב שהתגבר וחזר לאחר מותו של בעלי האהוב, ועד היום אני עדיין נלחמת בהדחקת הכאב. שני גברים אלו האהובים עלי כל כך כאילו התמזגו לדמות אחת".

לפני מספר שנים הגיע החלק הסוגר של חיך. כל הסיוטים מהגיהנום ששרדת בעבר, חזרו להתנקם בך פיזית וקוגניטיבית בהשלכותיהם. למרות זאת, שרדת בגבורה, ומי שהתבונן בך בשנים האחרונות ראה רק שלוות נפש ולא יוכל כלל להעלות בדעתו את גודל הכאב. היו בך העוצמה והכוחות שהצילו אותך כזן נדיר של נצולי

את במסעך האחרון ואיני מאמין. לא בגלל שלא הגיע הזמן וסבלת די והותר, אלא בגלל שאת, השורדת הנצחית, הסתכלת למוות בעיניים עשירות פעמים, משנת 1939, צחקת לו – והמשכת.

עברת את מסע הסיוט הנורא של גטו קרקוב, פלשוב, אושוויץ-בירקנאו, ברגן-בלזן, צוויקאו, ומאטהאוזן. קשה להאמין ששרדת, יכולת, ועוד המשכת 72 שנה, ובהן אף התגברת על השלכות כל המחלות הנוראיות שהן תוצרי המלחמה ההיא. ניתן לאפיין אותך כשורדת. אמיתית, ולא מתכננות ריאליטי אלא מהחיים. תמצית חיך מתבטאת בשלוש מלים – שרידות, משפחה, וחיים. חיים טובים למרות ועל אף הכל.

ילדותך עברה עליך בנעימים אך המלחמה קטעה זאת, ובמהלכה איבדת את כל משפחתך. למרות זאת חיפשת כל ניצוץ של משפחה כשיצאת מהתופת.

כמו רבים מבני דור שני, אני זוכר כילד את הדקות הקדושות של "הפינה לחיפוש קרובים".

כשהצלחת את אט להתאושש, פגשת באהבת חיך, דב, ויחד הקמתם תא משפחתי. וכשנוצרה המשפחה הגרעינית, בניך ומשפחותיהם, היו בשבילך הכל. רגעים עם הנכדים היו בשבילך גן עדן. אהבה עצומה רכשת לששת הנכדים שלך, שלהם קראת "הריביות שלי". פעם אחד מהנכדים שאל אותך "סבתא, כמה כסף יש לך?" את ענית "יש לי 6 מליון. יש לי 6 נכדים וכל אחד הוא מליון. אתם האושר והנצחון שלי".

כמו רבים מבני דור שני של ניצולי שואה, לא היו לי ולאחי סבא, סבתא, דודים או בני דודים. את ואבא נותרתם, כל אחד, שריד בודד ממשפחתו.

בהיעדר משפחה כל אדם היה דוד, אך יש דודים ויש דודים. בלהט החרב המתהפכת רכשת משפחה חדשה – שותפות גורל אשר לך אף יותר ממשפחה ביולוגית ואיתן בילית עד סוף חייך. כך ילדיך, נטולי סבא, סבתא, דודים ובני דודים הכירו משפחה שהמלחמה צרבה ויצרה.

גם בתקופה האחרונה בחיים שלך, כשהתקשית לעשות כמעט כל דבר הדגשת, ככל שיכלת: "משפחה

שואה. באותם רגעים היה ברור איך שרדת את התופת.

החיים, השרידות והמשפחה קשורים זה בזה, מחזקים זה את זה, והם התמצית והמורשת שלך. חיות חיים ארוכים, קשים, נוראיים, מדהימים ומלאים. בשנים האחרונות היה מאד קשה לדבר אתך, אך קל לתקשר אתך.

אנו פה כואבים ואוהבים, מתגעגעים ונפרדים. תמיד אהבת לישון. עכשיו תוכלי לישון. מול הים שאהבת ודרכו הגעת לכאן, הביתה, בסוף הבריחה, וליד האיש שכל כך אהבת ובזכותכם אנחנו כאן.

ויסלבה שימברוסקה כתבה בשירה "סוף והתחלה":

"אלה שידעו מה התרחש כאן ומדוע, חייבים לפנות מקום לאלה שידועים מעט,

ופחות ממעט, ולבסוף שום דבר".

ואנו נעשה הכל לממש את "והגדת לבנך", ולהפך את השכחה.

משפחתך האוהבת

אבלים על פטירתה

של חברתנו

אדית כ"ץ ז"ל

ומשתתפים בצער

כיצד הוכנה הרשימה של "יהודי שינדלר"

רמזים לאיות הנכון של שמות משפחה פולנים.

בסופו של דבר אוסקר היה מוכרח לשים כפו על ידו הרושמת של טיץ' "עברנו את הגבול", אמר, "גם כך הם יתקוממו למראה המספר שכבר הכנסנו". אך טיץ' המשיך להתאמץ להיזכר בשמות...

אך היתה אפשרות חדירה נוספת לרשימה, באמצעות פקיד כח-אדם, מרסל גולדברג. הקומננדנט החדש, שנמצא שם רק כדי לפרק את המחנה, אמר כי לו עצמו לא איכפת כלל וכלל מי יכנס לרשימה, כל עוד ישמר גבול מספרי מסויים. לכן ניתנה אפשרות לגולדברג להטליא אותה בשוליים. לאסירים היה ידוע זה כבר כי גולדברג מוכן לקבל שוחד... לעולם לא ידעו מה ניתן לאיש... נוח היה לגולדברג להותיר את כולם מגששים באפלה בקשר לרשימה... דומה שאין זה מן הצדק לתלות באוסקר את האשם לסחר-מכר שעשה גולברג בשמות. באנדרלמוסיית הימים האחרונים לקיומו של המחנה יחתמו הרשויות על כל רשימה שיגיש להם גולדברג, כל עוד לא תחרוג במידה יתרה ממכסת 1,100 האסירים שהובטחו לאוסקר. אוסקר עצמו לא יכול היה לפקח ולהשגיח על גולדברג עשרים וארבע שעות ביממה. את יומו בילה בדיבורים עם בירוקרטים, את לילותיו – בריכוכם וקניית לבס...

הגברים שברשימה של שינדלר עלו לרכבת בשלוחת המסילה של פלשוב ביום 15 באוקטובר 1944, ועוד שבוע תמים יחלוף עד שהנשים יצאו...

תומס קינלי בספרו "רשימת שינדלר" מתאר את השבועות האחרונים שלפני פינוי מפעל אמאליה בזבולצ'יה בקרקוב לברניליץ בצ'כיה. באותם ימים התרוצץ אוסקר שינדלר בין ראשי ועדת החימוש בברלין ומושל מוראביה כדי שיקצו לו את האגף הלא מנוצל שבמטווית האחים הופמן בברניליץ, ומאידך – היה עליו להסיר את ההתנגדות של אנשי המפלגה באיזור צוויטאו ובברניליץ לאיכלוס המקום ביהודים. רצונם הטוב של אלה, ורבים אחרים, נרכש תמורת יהלומים ומזומנים.

"שינדלר ערך רשימה, שקרא לה "מקדמית", והגיש אותה לבניין המנהלה. נכללו בה למעלה מאלף שמות – שמותיהם של כל האסירים ממחנה המעצר שבחצר האחורית של אמאליה, ולצידם שמות חדשים. והרשימה הזו עוד תתרחב, אם יסכים מאדריץ' לעבור למוראביה יחד עם אוסקר... אך מאדריץ' לא היה מסוגל להחליט אם הוא מעוניין לעשות יד אחת עם אוסקר, אם יוסיף את שלושת אלפי אנשיו למניין הכללי.

שוב פוגשים אנו מידה של מעורפלות, מעורפלות היאה לאגדה, אופפת את הכרונולוגיה המדויקת של רשימת שינדלר. המעורפלות הזו אינה חלה כל עיקר על עצם קיומה של הרשימה, ואין כל אי וודאות לגבי השמות שעלו בזכרונם של אוסקר וטיץ' ברגע האחרון והוספו בשורותיו האחרונות של המסמך. השמות שברשימה הם עובדה מוגמרת. אך נסיבות רישומם הן קרקע טובה להולדת אגדות.

הבעיה היא שהרשימה זכורה בלהט רגש כזה שמעצם להטו – מטשטש. הרשימה היא טוב מוחלט. הרשימה היא חיים. סביב לשוליים הסוגרים על תכולתה המצומצמת התהום פוערת פיה.

כמה מאלה ששמותיהם נכללו ברשימה מספרים כי מסיבה נערכה בוויילה של גתה, מפגש מחדש של אנשי ס.ס. ויזמים שבאו לחגוג את הזמנים שבילו שם... לדעת אחרים המסיבה נערכה בדירתו של אוסקר, זו שמעל בית החרושת שלו... במסיבת המחזור של פלשוב, שהתקיימה היכן שהתקיימה, נכחו, בין השאר, ד"ר בלאנקה, פרנץ בוש ואוברפיהרר יוליאן שרנר. גם מאדריץ' היה שם, וטיץ'. לימים יספר טיץ' כי בהזדמנות זו הודיע מאדריץ' לאוסקר כי לא יצא למוראביה יחד איתו. "כבר עשיתי כל מה שיכולתי למען היהודים", אמר לו מאדריץ'... מאדריץ' היה אדם כן והגון, אבל הוא פשוט לא האמין שתוכנית מוראביה תעלה יפה. כל הסימנים מעידים שאילו חשב אחרת היה מסכים לנסותה.

דבר נוסף ידוע בקשר לאותה מסיבה הוא שאווירה של דחיפות ולחץ זמן שררה שם, משום שהרשימה של שינדלר היתה צריכה להיות מוגשת באותו ערב. זה יסוד המופיע בכל גירסות הסיפור המקובלות על הניצולים...

לכן, בסופה של רשימת שינדלר, מעל החתימות הרשמיות, הדפיס עכשיו טיץ' שמות של אסירי מאדריץ'. כמעט שבעים שמות הוספו לרשימה, נרשמים על ידי טיץ' מן הזיכרון שלו ושל שינדלר... אוסקר וטיץ' מתאמצים לדלות זה מזה עוד שמות של עוד אנשים, תרים נאשות אחר

Brünnlitz /Liste d.männl.Häftlinge,18.4.1945 Blatt 2		
Name und Vorname	Geburtsdatum	Beruf
Hartmann Salomon	7. 5.20	Lackiererges.
Grün Abraham	14. 5.05	ang.Metallverarb.
Inslight Emil	2. 9.08	Elektrikerges.
Kukurutz Salo	24.10.13	Elektrikerges.
Tilles Jakob	20.10.11	Metallverarb.
Wachholder Barach	29.11.08	Maurer
Liebermann Ignacy	16. 7.08	ang.Mechaniker
Liebermann Maurycy	27. 8.10	ang.Mechaniker
Hilfstein Chaim	14.11.86	Arzt
Gajg Szmul	13. 8.20	ang.Metallverarb.
HaarFeiweil	1.7.10	ang.Metallverarb.
Wachholder Schulim	15. 4.03	Tischlergeh.
Horowitz Bernard	28. 5.97	ang.Metallverarb.
Weinstock Josef	6. 1.27	Tischlerges.
Krieger Chaskel	8. 6.00	Schlossergeh.
Eckstein Chaskel	14.12.08	Elektrikerges.
Jakubowicz Kurt	27. 7.20	Klempner u.Installat.
Lichtig Samuel	20. 3.98	Stanzer
Silberstein Max	21. 7.00	Bauingenieur
Feldstein Wolf	8.12.23.	Eisendreher
Fränkel Leon	21. 8.05	Färbereitechniker
Kranz Wilhelm	6. 3.05	ang.Metallverarb.
Bieberstein Alexander	1. 8.95	Arzt
Kerner Majer	23. 6.04	ang.Metallverarb.
Haller Jacob	15. 8.21	Tischlerges.
Hirsch Abraham	28. 5.12	Stanzer
Hartmann Ferdinand	11. 8.17	Elektroges.
Panzer Henryk	28.10.19	Malermeister
Weinberger Markus	2. 3.09	Tischlerges.
Reisman Leon	31.12.16	Schildermaler
Oppenheim Saal	4. 6.98	Tischlermeister
Eintrecht Alexander	2. 3.06	ang.Metallarb.
Schneider Israel	30. 4.12	Schreibkraft
Hussbaum Wilhelm	1. 8.10	Polsterermeister
Hussbaum Richard	22. 3.30	Lehrling

עמוד אחד מתוך רשימת "יהודי שינדלר" כפי שהודפסה בברניליץ ב-14 באפריל 1945. הרשימה שהוכנה בפלשוב לא נמצאה.

קוראים כותבים

מזה שנים מחפש אני פרטים אודות בן משפחתי יוסף פמפר, בן שמואל פמפר ומריה לבית ליש (ילידת טרנוב).

יוסף פמפר נולד בקרקוב ב-30 במרץ 1922 וככל הנראה שרד את המלחמה.

ידוע כי ב-16 באוקטובר 1944 נשלח ממחנה גרוס רוזן, וכי ב-4 בנובמבר 1944 הגיע ונרשם במחנה בוכנוולד.

מסיבה לא ידוע מופיעים ברישומי שני מספרים אישיים, 55805 ו-105391. יתכן שהמספר האחרון ניתן לו במחנה ברגן בלזן, אליו הגיע ב-15 בינואר 1945. המידע הוודאי אודותיו הוא מברגן בלזן, מה-15 בפברואר 1945.

לאחרונה נחשפתי לעדות לפיה נח יוסף פמפר בנישואיהם של לאון ובלה קיכלר, הוריה של ציפי קיכלר, שנערכו בפברואר 1946.

לפני שנים התהלכה שמועה במשפחה שיוסף שרד את השואה, הגיע לישראל, ונפל כאן במלחמת השחרור.

האם יש בינינו מי שיכול לשפוך אור על גורלו של בן-דודי, יוסף פמפר?

עמי פמפר 052-6553677
ami.pemper@gmail.com

קופת חולים כללית

קופת חולים כללית החלה להחזיר תשלומים עבור רכישת תרופות ושירותים, וזאת בהתאם להסדר פשרה שהושג עמה בגין גביית יתר מניצולי שואה.

זכאים להחזר הם ניצולים חברי קופ"ח כללית, אשר מקבלים קיצבה מגרמניה בגין נזקים בריאותיים, וכן יורשיהם של אלה שנפטרו לאחר ה-1 במרץ 2003.

ההחזרים נעשים בהתאם להסכם פשרה, ועבור תשלומים אשר בוצעו משנת 1995 בגין דמי השתתפות עצמית עבור רכישת תרופות או טיפולים רפואיים.

לצורך בדיקת זכאות ואופן מילוי הטופס הנדרש לקבלת ההחזר יש לפנות למוקד קופ"ח 2700* או למוקד המשרד לשוויון חברתי 8840*.

גלויות של בתי עסק יהודים בקרקוב

בספר Dawna Poczta Żydowska שראה אור על ידי המוזיאון להיסטוריה בקרקוב מתפרסמות, בין היתר, גם שתי הגלויות אלה: גלויה שנשלחה על ידי שכנא גרינפלד מרחוב שבסקה 8 בקרקוב אל הפירמה של גוסטב לגלר. הגרמנים מינו לחברה של גרינפלד, בשנת 1940, כמו לכל החברות שבעלות יהודים, "סוכן" (טרויהנדלסטל).

הגלויה התחתונה נשלחה בשנת 1926 מהחברה של יוסף וורוס מרחוב פלוריינסקה 25, בקרקוב. החברה עסקה באספקת ציוד לספורט והגלויה ממוענת לקבוצת 'קרקוביה' ברחוב סטולרסקה 6.

9. Karta korespondencyjna Żydowskiej firmy w Krakowie, odebranej przez Niemców właścicielowi w 1940 i oddanej - podobnie jak inne przedsiębiorstwa żydowskie zagarnięte przez okupantów - w zarząd komisaryczny tzw. Urzędu Powierniczego (Treuhandsstelle). A correspondence card of a Jewish company in Krakow. In 1940 the company was taken over by the Germans and subject to compulsory administration of the so-called Trustee Office (Treuhandsstelle), along with other Jewish businesses.

10. Założona w 1926 r. firma handlowa sprzętu sportowego J. Wurma, poprzednio współwłaściciela firmy Wurm i Herzog, proponuje swoje usługi klubowi sportowemu „Cracovia”. J. Wurm's sports equipment manufacturing company established in 1926 offers its services to the "Cracovia" sports club (Earlier Wurm was a partner in the Wurm and Herzog company).

